

TERSÁNSZKY J. JENŐ: EGY CERUZA TÖRTÉNETE. (Révai.)

A ceruza, melynek története ezúttal Tersánszky jóvoltából, illetve művészi ihletéből kifolyólag kitörülhetetlenül bekerült a magyar irodalomba, Feidmann Adalbert közlegénnyel került ki 1918 tavaszán az akkori világháborúba. Feldmann Adalbert közlegény pedig iszonyú gazdag kereskedő volt Bécsben, s nem csoda hát, ha már vele kapcsolatban is olyan eseményeket tud elmondani nekünk ez a ceruza, ami legalább is — nem mindennapi. Olyanok ezek az események mindenesetre, amelyeket nem lett volna tanácsos 1945 előtt elmondani regényben. Pedig Tersánszky megírta már húsz évvel ezelőtt. Azt mondta el benne a frontról, a front mögötti életéről, amit gondosan igyekeztek elreplezni a hivatalos körök. Persze, tévedne az, aki ezek alapján a front mögötti panamák vagy diplomáciai manőverek nagy, átfogó képét várná. Nem, ez nem Tersánszky-féle téma lenne. Ilyesmire ő nem vállalkozik. Jó humorú, de csípős és rendkívül találó érintése a dolgoknak, sokszor csak mehékalakok jelentéktelennek látszó fölbukkanása vezet az izzó és izgalmas kérdések középpontjába. Gondoljunk a „hencegő öreg bácsi“, a dandárparancsnok megjelenésére és a tisztekkel folytatott tanácskozására a fronton. Mélyebben alig lehetett volna érzékeltetni az egész harctéri helyzetet, a háborús világpolitikai helyzetet, mint Tersánszky ebben a jelenetben, a dandárparancsnok néhány oldalas hencegésében teszi. De nem kevésbé jellemző az sem, mikor meglepetésszerű díszszemlére állítják a lővészárokbeli legénységet. Áznak egy teljes napig csak azért, hogy a királyi „Fenség“ autóval, esőcsuklyásan elroboghasson sorfalaik előtt. A céltalan háború minden keserűsége, haláltáncja benne van ebben a regényben.

A ceruza ürügyén aztán sok minden egyéb is történik. Megismerjük az emberek legbenső ügyeit, érzéseit, indulatait. Rendkívül érdekes szerkezetileg figyelni a regényt. Előbb keretnek, keletes regénynek látszik, de aztán kitűnik, hogy a ceruza itt a belső összefogó erőt képviseli. Mégpedig igen reális és elhíhető módon. Olyan elcsépelet, egyébként közhelynek minősülő véletlennek is hitelességet ad, mint pl. Kabarcsik Gyula csodás megmenekülése a haláltól s ebben eleven, új részleteket

kapcsol be szervezen az események sorozatába. Mert a ceruza vándorol. Elvesz, megkerül, új gazdájával kapcsolatban az események más oldalról való megvilágítására nyílik alkalom. — „Nem hiszem, hogy irodalmi műnek minden korban meg ne maradtának az értékei“ — mondja a szerző az utószóban s igaz van. Még aktualitásai sem veszték el, sajnos, mert a második világháborúban — kicsit módosult formában, de lényegében ugyanazt tapasztalhattuk.

SERES JÓZSEF

SÁSDI SÁNDOR: EGY ASSZONY ELMÉGY. (Dante.)

Mozgalmas és kétségtelenül olyan ez a regény, mely apró kis fölkiáltásokra készíti az olvasót: milyen szép! Hogy is jut eszébe így jeleníteni meg pl. az őst: „november elején megint kisütött a nap. Már csak az akácia ágán látszott valamelyes falevél és az is annyit ért, hogy semmit.“ Vagy mindjárt hozzá a tavaszt: „A malomkeréken olvadozott a hó, a házereszen soványodtak a lecsüngő jégcsapok, a kúttető rehült fájára rászáll egy kéktollú madár.“ Attól, aki így ír, nagyon sok szépet, boldogítót vár az ember. És hozzá nem is hiába, mert lám Sásdi Sándor képzeletében az erdő kopász fának zúgása úgy hallatszik, „minha szárnyas kísértetek futkároznának közöttük“ s a kakas, akit karácsonyra akar levágtatni Molnár Annus, de aztán nem akad, aki a nyakát elvágja, „visszakerült a rosta alá, darabig lármázott, akkor elhitte, hogy örökké élni fog“. — De a szerelem, az érzéki szép területe sem marad el sem finomságban, játékosságban, sem realista hitelességében.

Nem maradhat, hiszen a regény fő témája valamiképpen ez. Molnár Annus, a fiatal özvegyasszony munkába, futkosásba öli özvegyességét. (Jó alkalom az írónak, hogy mozgalmasan mutassa be a tájat és a személyeket.) De hiába öli, mert azért mégis fiatal, és veszélyes dolog özvegy fiatalasszonynak lenni. Lám, még az öreg Varga-papával szemben is, akitől nem szép ugyan már hogy ilyesmit cselekszik, de mégiscsak ránéz és úgy néz és szól is, hogy „ha tagadja, ha nem: jó volt ez a tekintet, érintésnek is beillett, olyan volt, mintha a szoknyája alá nyúltnak“. Nagyon jellemző ez a pár sor a regény hősnőjére, Molnár Annára, ki ellenáll érzékiségének. Tudatosan, vagy

öszönösen. A hitelességet férje, Mihály folyton visszatérő emlékezete adja hozzá, meg a tehénnel, kutyával való bibelődés. — De aztán megjelenik az uraság s itt kezdődik nemcsak Anna, de a regény életében is az első törés. Az uraságot nem akarja Annus, sőt íél is tőle: uraság, de nem tudja mégsem megőrizni magát. Aztán Anna megöli az uraságot. Késsel vágja el a nyakát s ez a gyilkosság igazán meglep. Nem, egyáltalán nem következhetett volna be abból, amit eddig láttunk. Semmi komoly alapja, hitele nincs is ennek a cselekedetnek.

És sajnos, ettől a cselekedettől kezdve maga az egész regény bizonytalanná, hogy úgy mondjam hitelétvesztetté válik. Timótnak, a vándornak a rajza ugyan nagyszerű, talán legsikerültebb alakja az egész regénynek, de ahogy Molnár Annus viselkedik a gyilkosság után (mintha semmi sem történt volna), vagy az akkori társadalom az eltűnt urasággal kapcsolatban (mintha nem is keresné senki), végül ahogy mégiscsak jönnek a csendőrök, hát ez bizony nagyon indokolatlan fölépítése az eseményeknek. Aztán azok a parasztlak! Mintha nem is társadalomban élének, hanem mindentől elzártan valami völgyben s ott csak egyéni életüket élnék. A társadalmi látás, az állásfoglalás hiányzik ebből a regényből.

Pedig... Eppen azért foglalkoztam annyit a jó oldalával, hogy lássuk, milyen alkotásokra lenne (s reméljük, hogy lesz is) képes Sásdi Sándor.

♥ SERES JÓZSEF

BALÁZS BÉLA: CSODÁLATOSSÁGOK KÖNYVE. (Révai.)

Mese felnőttek számára szerelemről, virágról, igazságról, szépségről, a legtisztább lírába elrejtett tanítói céllal. Valahogyan így lehetne röviden jellemezni Balázs Béla műfaját, amelybe belesűríti mondani valóját. Könyved, játékos hangja, csillogó humora sokszor a legmélyebb filozófiát takarja (pl. a Napernyők, Az ügyetlen Isten, Az ősök). Jelműveinek színpompás hadával, kifejezőképességének erejével élénk varázsolja a csodálatos Kelet világát. A mese édes ízeit használja fel arra, hogy az emberi élet nyomorúságát felfedje és a mese tökéletes, zárt kompozíciójában oldja meg a legmélyebb problémákat. Roppant érdekes, mindvégig lenyűgöző könyv a „Csodálatosságok

könyve”, szívből ajánljuk minél szélesebbkörű olvasását.

B. K.

EVELYN WAUGH: UTOLSÓ LÁTÓGATÁS. (Franklin.)

A magyar olvasók nem nagyon ismerik Evelyn Waugh nevét. Akik eredetiben is figyelemmel kísérik az angol irodalmat, azok szívesen emlékeznek vissza eddigi regényeire, s különösen a „Handful of Dust” című könyvére. Eddigi írásai alapján általában éles szemű és rendkívül szellemes szatirikusnak könyvelték el. Szatirikusnak, aki ugyan sokkal kevesebb filozófikus hajlandóságot mutat, mint Huxley, de mesélő kedve, cselekményt bonyolító készsége annál közvetlenebb, természetesebb. Új regénye, a magyarul megjelent „Utolsó látogatás” egyszerre más oldaláról mutatja. Társadalmi szatíra helyett gondos és eredeti felépítésű, epikusan ábrázoló társadalmi regénnyel lepté meg olvasóit. Waugh hangot váltott, s új hangja, mely talán írói fejlődésének második szakaszát jelzi, kitűnő tehetségű és hibátlan ízlésű elbeszélőről tanúskodik.

Az „Utolsó látogatás” az angol főnemesség társadalmi felbomlását, életformájának gyökeres átalakulását ábrázolja. A két világháború közötti húsz évre esik ez a nagy társadalmi átváltozás, ezt az időt mutatja be a regény egy széthulló főnemesi család, a Marchmainek életén keresztül. A család tagjainak egyéni sorsa megannyi szembenállás vagy menekülés a polgári-kapitalista világból. Szinte úgy tűnik fel, hogy egyetlen családban sikerült összefogni az összes lehetséges típusokat.

Lord Marchmain, a család feje mesze menekül családjától, hogy biztonságban megőrizhesse lassanként különség számba menő, elhatárolt életformáját. Csak meghalni tér vissza ősei kastélyába, hogy halálos ágyán — mintegy színpadon — jelképezze osztálya alkotó erejének végső kiapadtát.

Waugh a négy gyermek életén át mutatja be, hogyan oldódik fel az utolsó főnemesi generáció sorsa az átalakult világ áramlásában. A legidősebb fiú, Brideshead, látszatra talán legközelebb áll az anyja eszményéhez, de belőle teljességgel hiányzik az elszigetelődés szenvedélye, mely Lady Marchmain annyit vitalissal töltötte el. Brideshead semmit sem vesz észre a világ megváltozásából. Korlátolt arisztokratizmussal őrzí az ősi életforma minden konven-